

AGNEZA SZABO

Biskup Strossmayer – ljubitelj hrvatskoga jezika i mecena znanstvenih i kulturnih ustanova

Ove godine slavimo 200. obljetnicu rođenja biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koji je poznat i po nastojanju da se hrvatski jezik uvede u hrvatske škole, na sveučilište i u cjelokupan javni život. Ovim člankom želimo podsjetiti na važnost i veličinu njegova djela.

Josip Juraj Strossmayer rođen je 4. veljače 1815. godine u Osijeku, u kojemu je pohađao pučku školu i gimnaziju. Dvogodišnji filozofski tečaj pohađao je u Đakovu (1831. – 1832.), a studij teologije i filozofije u Pešti (1833. – 1837.), u kojoj i stječe doktorat iz filozofije. Nakon što je zaređen za svećenika (1838.), primio je službu vikara u Petrovaradinu. Godine 1840. odlazi u Beč, u zavod Augustineum. Tamo je stekao doktorat iz teologije (1842.). Vratio se u Đakovo i u sjemeništu primio službu profesora (1842. – 1847.).

Sljedeće dvije godine dvorski je kapelan u Beču i jedan od trojice direktora visokoga učilišta Augustineum (1847. – 1849.) te profesor kanonskoga prava na Sveučilištu. Na prijedlog bana Josipa Jelačića imenovan je đakovačko-srijemskim biskupom sa sjedištem u Đakovu (1849.). Za svečanoga ustoličenja u Đakovu (1850.) svoj je program izrazio geslom: *Sve za vjeru i za domovinu!* Potom uskoro i drugim, jednako vrijednim: *Prosvjetom k slobodi!* Ostao im je vjeran čitavoga života.

Strossmayer je već tijekom studija, a pogotovo kao svećenik, pristajao uz politiku hrvatskoga narodnog preporoda (1835. – 1848.) te promociju službenoga hrvatskog jezika štokavske osnovice kao temelja standardnoga jezika u javnome životu. Nalazeći se na službi u Beču Strossmayer se zacijelo radovao kad je čuo da je Hrvatski sabor 23. listopada 1847. godine donio odluku da se u Hrvatskoj latinski zamijeni nacionalnim jezikom te da se hrvatski jezik ima uzvisiti na onu čast i valjanost koju je uživao latinski jezik. Tako je bilo i u drugim srednjoeuropskim zemljama. Na političkome planu ubrzo dolazi do uvođenja Bachova apsolutizma (1849. – 1859.) te se u sve javne poslove, pa tako i u škole, počinje uvoditi njemački jezik (germanizacija). Sam ban Jelačić tomu se žestoko opirao. Zabranjen je i svaki politički rad. Hrvatski je kao službeni jezik ponovno uveden nakon sloma apsolutizma i Banske konferencije, koju je sazvao novi ban Josip Šokčević, a kojoj je nazočio i biskup Strossmayer.

Strossmayerova darovnica

Tijekom cijeloga tog vremena biskup Strossmayer radio je na duhovnoj obnovi svoje biskupije. Kako je kao biskup naslijedio golema imanja Đakovačko-srijemske biskupije, iskoristio ih je za darivanja na crkvenome, kulturnome i prosvjetnome polju. Tako je i u doba apsolutizma visokim novčanim sredstvima pomagao osnivanje crkvenih i kulturnih institucija kao što su: sjemenište u Đakovu, financijske zaklade za osnivanje Samostana milosrdnih sestara Sv. Križa u Đakovu, financijsko sudjelovanje u preuređenju Zavoda sv.

Jeronima u Rimu (1859.), gradnja školskih ustanova (gimnazije u Osijeku, učiteljske škole u Đakovu, više pučkih škola širom zemlje), a pomagao je i u prihvatu i stipendiranju franjevačkih studenata iz Bosne.

Na prvoj sjednici Banske konferencije 10. prosinca 1860. biskup Strossmayer je „klečeći položio na koljena bana Josipa Šokčevića zakladni list u iznosu od 50 000 forinti” kao temeljnu glavicu za utemeljenje Akademije znanosti u Zagrebu, što su svi članovi Konferencije s oduševljenjem prihvatili. U priloženu pratećemu pismu riječ je o ulozi akademije kao „sredotočja” izobrazbe naroda na „slovenskom jugu”, važnosti narodnoga jezika i objavljivanja knjiga na narodnome jeziku, o osnivanju modernih znanstvenih ustanova i društava te o važnosti njihove suradnje. Strossmayer je također molio bana da u tu svrhu sastavi i poseban odbor, koliko se može „iz svih južnoslavenskih stranah”. Odbor će, imajući na umu jedinstvo narodne knjige i potreba naroda, sastaviti zakone za utemeljenje akademije.

Strossmayerova darovnica snažno je odjeknula u javnosti. Gotovo sve županije slale su biskupu zahvalnice, a gradovi Koprivnica i Karlovac izabrali su ga „začasnim članom”. U Zagrebu se priređuju posebni koncerti Strossmayeru u čast. Novine *Pozor* objavile su već 14. prosinca (1860.) zanosan članak iz pera Bogoslava Šuleka pod naslovom *Slava Strossmayeru*, u kojem se biskupa slavi kao najvećega dobrotvora hrvatskoga naroda.

Strossmayerovu želju za sastavljanje spomenutoga odbora i zakona za osnivanje akademije i sveučilišta podržao je Hrvatski sabor 1861. U govoru što ga je održao u Saboru 29. travnja Strossmayer je rekao:

U akademiji znanosti moraju biti zastupane sve struke znanja čovječanskoga: mudroslovlje, filologija, pravoslovlje, povjesnica, prirodoslovlje, bogoslovlje, slovoslovlje, i druge (...). S Akademijom znanosti usko je spojeno i jugoslavensko sveučilište u Zagrebu, koje bez dvojbe, svakom domorodcu vruće na srcu leži i ležati mora (...). Ona ima biti umovina, koja se poput orla na krilima uzvišenoga duha svoga nebu pod oblake diže, najplemenitiji čini radnje duševne (...). To nam akademija samo onda biti može ako se bude putem sveučilišta vrelo otvorilo, iz kojega će omladina naša žeđu svoju duševnu trnuti i onim se blagom obogatiti moći, koje više čovjeka resi i odlikuje nego ikakvo sjajno ime, više nego sve blago materijalno ovoga svijeta (...). Tko god nam strani amo dođe, znajući da je u Zagrebu sjedište akademije znanosti, dvojiti neće da je tu ujedno i sjedište sveučilišta, i ova dva zavoda jedan s drugim usko su spojena (...).

Hrvatski – službeni jezik

Glaviti Strossmayerov govor svjedoči o širini njegovih pogleda, koji su pod pojmom „jugoslavenskim” smatrali da će se Slaveni, ako budu sjedinjeni knjigom i kulturom, lakše moći othrvati teritorijalnim težnjama i pokušajima kulturne asimilacije koje su provodili njihovi susjedi, ponajprije austrijski Nijemci i Mađari. Stoga je Sabor jednodušno zatražio

od kralja zakonsku suglasnost za osnivanje i otvorenje akademije i sveučilišta. Zbog niza neočekivanih političkih okolnosti kralj je odgodio dati suglasnost za predložene zakone. Uskoro je sklopljena i Hrvatsko-ugarska nagodba (1868.), a predsjednik hrvatskoga poslanstva u pregovorima s Ugarskom bio je upravo biskup Strossmayer. Zahvaljujući njegovoj upornosti Nagodbom je konačno ozakonjen hrvatski jezik u Hrvatskoj (dakle, i u školstvu). Njezin čl. 56 glasi:

U svekolikom opsegu kraljevinah Hrvatske i Slavonije, službeni je jezik hrvatski, u zakonodavstvu, sudstvu i upravi.

...

Za organe zajedničke vlade u Hrvatskoj, također i u Budimpešti, *hrvatski jezik je službeni jezik*. U Budimpeštu i Beč, *službeni spisi šalju se na hrvatskome jeziku*. Od njih upravljani spisi u Zagreb, šalju se također *na hrvatskome jeziku*. I hrvatski zastupnici na zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru u Budimpešti, mogu se služiti *hrvatskim jezikom*. (Zak. čl. 57; 58; 59; 60).

Zalaganjem bana Josipa Šokčevića, ali i upornošću biskupa Strossmayera, kralj je konačno potvrdio pravila Akademije jugoslavenske 4. ožujka 1866. i taj se datum uzima kao dan njezina osnutka. Godine 1867. Strossmayer je imenovan pokroviteljem Akademije, a kanonik Franjo Rački predsjednikom. Moderno Sveučilište u Zagrebu otvoreno je 1874. godine.

U međuvremenu Strossmayer je donacijama nastavio pomagati hrvatske središnje institucije, društva i časopise (primjerice Maticu hrvatsku, časopis *Književnik*, poslije i *Vijenac*, Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, Hrvatski glazbeni Zavod, Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski zemaljski arkiv, Narodno kazalište, Narodni muzej). Zahvaljujući njegovim donacijama u Zagrebu je 9. studenoga 1884. godine otvorena Galerija slika. U povodu njezina otvorenja tisuće zahvalnih Zagrepčana dočekalo je Strossmayera na ulicama grada. Narodno oduševljenje pretvorilo se u veliko slavlje kao spontani odgovor na Khuenove pokušaje mađarizacije Hrvatske. Tom prigodom Strossmayer je u Akademiji održao govor, iz kojega donosimo:

Evo zašto ja osobitim načinom promičem učene i prosvjetne zavode: Ja bih rad da naš narod živi, da živi u slozi i ljubavi sa svakim, koji bratski s njime misli, ali želim da pod nikim ne živi, koji bi mu rada svrhu, za koju je stvoren, tuđom svrhom zamienio.

Posebno ističemo da sve znanstvene, kulturne i prosvjetne institucije koje je biskup Strossmayer mecenatskim prilozima ustrajno gradio i podupirao stoje i danas. Hrvatski jezik, za koji se svesrdno zalagao, postao je dvadeset četvrti službeni jezik Europske unije. Riječ je o trajnim vrijednostima koje nam je ostavio u baštinu i koje nas svrstavaju u zajednički povijesni i kulturni hod s europskim zemljama.